

asociace pro mezinárodní otázky
association for international affairs

ČESKO-NĚMECKÉ ROZHOVORY

2005 – 2007

Jan Šnidauf (editor)

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) je nevládní organizace, think-tank, založený za účelem vzdělávání a výzkumu v oblasti mezinárodních vztahů a evropské zahraniční a bezpečnostní politiky. Svou činností, jejíž počátky sahají do roku 1995, se Asociace postupně zařadila mezi přední nevládní subjekty v České republice ve svém oboru. Výzkumné centrum AMO poskytuje nezávislé odborné analýzy, vytváří prostor pro odbornou i veřejnou diskusi o problémech mezinárodní politiky a navrhuje jejich možná řešení.

www.amo.cz

asociace pro mezinárodní otázky
association for international affairs

Nadace Roberta Bosche je jednou z velkých nadací v Německu, které jsou spojeny s podnikatelskou sférou. Byla založena v roce 1964 a od té doby uvádí v život obecně prospěšné záměry Roberta Bosche (1861-1942), zakladatele firmy Bosch i samotné nadace. Zabývá se tematickými oblastmi sblížení národů, vzdělávání a zdravotnictví. Nadto pracuje i v oblastech ostatních společenských otázek, v problematice hospodářství, kultury a humanitární pomoci.

Za podpory

Robert Bosch Stiftung

ČESKO-NĚMECKÉ SOUSEDSKÉ ROZHOVORY
2005 – 2007

JAN ŠNAIDAUF
(editor)

Robert Bosch Stiftung

ČESKO-NĚMECKÉ SOUSEDSKÉ ROZHOVORY 2005 – 2007

Editor: Jan Šnidauf

Autoři: Alena Falathová, Věra Honusková, Romana Lantorová, Jan Šnidauf

Překlad: Alena Falathová, Jan Šnidauf

Grafická úprava: Tomáš Barčík – design studio

Tisk: BCS, s. r. o.

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO)

Žitná 27, 110 00 Praha 1

tel./fax: +420 224 813 460

info@amo.cz, www.amo.cz

© AMO 2007

ISBN 978-80-87092-07-1

*Publikováno s podporou
Nadace Roberta Bosche*

OBSAH

Předmluva	6
O projektu	9
Témata	12
Euroregiony: stagnující Experiment nebo nevyužitý potenciál?	12
Mediální scéna po obou stranách hranice: rozdíl v kvalitě?	16
Česká republika a Německo v EU: shodné či rozdílné zájmy?	20
Česká republika a Německo: společné problémy hospodářství?	24
Migrace – německá a česká zkušenost a výzvy pro budoucnost	28
Občanská společnost v praxi: stát versus občan?	32

PŘEDMLUVA

Společná minulost Čechy a Němce spojuje i rozděluje. Staletí mocenského soupeření uvnitř Římské říše byla často ve znamení spojenectví mezi českými panovníky a německými vládci, avšak nešetřila ani rozepřemi a krvavými konflikty. Občasné aspirace Čechů na vedoucí postavení v Říši se střídaly s obdobími podrobení. „Češství“ a „němectví“ byly však vždy spojeny úzkou pupeční šňůrou, neboť byly součástí téhož geografického, politického, ekonomického i kulturního prostoru. To platilo v plné míře také v následujícím období, kdy obecně německé bylo z pohledu Čechů nahrazeno rakouským jako důsledek začlenění do habsburské monarchie. S relativně nedávným posunem národní myšlenky od principu zemského a teritoriálního k principu etnickému a jazykovému se odehrálo také jasné vyjádření opozice mezi českým a německým a společný kulturní prostor se náhle rozštěpil na dva oddělené – v Praze tomu dosvědčovala například národnostně vyhraněná divadla či divoké bitky mládeže vedené podle národnostního klíče.

První světová válka ani následný vznik samostatného Československa s třímilionovou německou menšinou ve svých důsledcích opětovnému sblížení nenapomohly. Nejtragičtější etapa vzájemného vztahu však měla teprve nastat. Německý národní socialismus, válečné události a okupace spojená s těžkými represemi ukončily představy o čemkoli společném česko-německém. Následující nucený odchod a vyhnání německé menšiny znamenaly konec i samotné fyzické existence obou národností bok po boku. Společné prostory byly surově rozděleny a v mnoha myslích na obou stranách se zakořenily hluboké antipatie a předsudky. Pozdější rozdělení světa trvajícím téměř půl století bylo z hlediska tohoto vztahu jen mezihrou udržující status quo.

Pohnuté dění na pražské západoněmecké ambasádě, padající Berlínská zeď a česká Sametová revoluce byly událostmi, které ve svém důsledku vedly k posunu ve vzájemných vztazích. Jejich základem se stala Smlouva o dobrém sousedství a přátelské spolupráci z roku 1992 a pět let poté následovala Česko-německá deklarace o přátelských vztazích a jejich budoucím rozvoji coby vyjádření oboustranné dobré vůle a ochoty překonat nesnadnou minulost. Vývoj událostí mezitím nezadržitelně směřoval k opětovnému scelení nuceně rozštěpené Evropy v podobě rozšíření Evropské unie na východ – jedné z přelomových událostí pro dějiny starého kontinentu. Ve společném evropském geografickém, ekonomickém a částečně i politickém a kulturním prostoru se tak znovu spojují i ony dva blízké, ale násilně oddělené prostory – český a německý. Ačkoli rány minulosti lze těžko odpustit a už vůbec ne odčinit, společná evropská budoucnost je nadějným příslibem současnosti. Proto se může zdát, že česko-německý vztah je jen jedním z prvků širokého evropského rámce. Srovnáme-li však intenzitu historického vztahu Čech a německých zemí (včetně Rakouska) a vztahu Čech například k Portugalsku, pak se omezení česko-německé problematiky na obecný evropský rozměr jeví jako ochuzující – ve skutečnosti má přeci neskonale větší hloubku a potenciál, a to nejen díky minulosti, nýbrž i díky všem existujícím kontaktům v současnosti.

To je východisko, které si vzal za své projekt Česko-německých sousedských rozhovorů. V zájmu rozvoje vztahů obou zemí uspořádal cyklus setkání mezi českými a německými představiteli. V průběhu jednoho roku se při celkem šesti příležitostech setkávaly vynikající osobnosti německého veřejného života se svými protějšky z Čech, a také s širší českou veřejností. Cyklus akcí se vyznačoval záběrem do různých společenských sfér, jimiž byly politika, média, věda, ekonomika a občanská společnost. Němečtí hosté se vždy u kulatého stolu setkali s odpovídajícími partnery z České republiky, aby při otevřené neverejné diskusi využili příležitosti k přímé výměně vědomostí, zkušeností a názorů. Možnosti srovnávat situaci po obou stranách hranice často umožňovaly diskutujícím hlubší pochopení. Němečtí hosté vedle toho vždy měli prostor oslovit širší publikum prostřednictvím veřejných přednášek s diskusemi. Co Česko-německé sousedské rozhovory odlišovalo od řady jiných podobných iniciativ, byla jednak orientace na aktuální společenská témata, jednak vytváření příležitostí k takovým setkáním, která by jinak byla sotva možná. V důsledku se tak naplňovaly i obecnější cíle – obnova zapomenutých propojení a kontaktů a vytváření nových, i určité oživení zvláštního vztahu česko-německé historické spřízněnosti, jdoucí za rámec společné koexistence v evropském prostoru.

Předkládaná brožura zahrnuje kromě stručné informace o myšlence a realizaci projektu přehled všech uskutečněných akcí spolu se shrnutými příspěvky, přednášek a diskusí. Ve shodě s duchem Sousedských rozhovorů obsahuje publikace jak českou, tak i německou verzi všech textů. Jejich znění nebylo řečníky autorizováno, jedná se však dle přesvědčení autorů o výstižná resumé.

Start a realizace Česko-německých sousedských rozhovorů by nebyly možné bez velkorysé podpory Nadace Roberta Bosche, které jménem Asociace pro mezinárodní otázky tímto vyjadřují dík a uznání. Srdečný dík náleží rovněž Německému velvyslanectví v Praze za jeho příkladnou spolupráci.

Jan Šnidauf
Autor koncepce projektu

O PROJEKTU

Česko-německé sousedské rozhovory jsou projektem Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) ve spolupráci s Nadací Roberta Bosche. Jsou koncipovány jako cyklus návštěv předních německých osobností z různých sfér veřejného života – politiky, médií, akademie, ekonomiky a nevládních organizací. Každá z návštěv se přímo vztahuje k některému z témat společného zájmu České republiky a Německa. V jejím rámci se německý host v Praze vždy zúčastní nejméně dvou vzájemně se doplňujících akcí: diskusního setkání s veřejností po boku adekvátního českého partnera a dále debaty v úzkém kruhu kolegů, odborníků na danou problematiku. Veřejná část se vždy uskutečňuje na akademické půdě za přítomnosti širokého publika a za pomoci simultánního tlumočení, neveřejná probíhá v soukromém prostředí formou neformální a nezprostředkované diskuse u šálku kávy. Tato brožura informuje o první fázi projektu, v jejímž rámci se odehrálo šest návštěv v období od dubna do prosince roku 2006.

Cílem celého projektu je zprostředkovat česko-německá setkání, která by se za jiných okolností neuskutečnila, a vytvořit tak příležitost k přímé výměně vědomostí, názorů a zkušeností, a zároveň pomoci navázat nové trvalé kontakty na profesionální i osobní úrovni. V konečném důsledku má projekt ambici přispět k dlouhodobému česko-německému sblížení a odbourávání posledních bariér. Zájem svých cílových skupin, tj. široké veřejnosti a klíčových osobností z obou zemí, si Česko-německé sousedské rozhovory zajišťují volbou aktuálních společenských a politických témat. Témat, která mají význam nejen pro dvojsstranný vztah České republiky a Německa, ale i v širším rámci Evropské unie, který bude určovat společnou budoucnost obou zemí.

Projektu se dosud zúčastnily následující osobnosti (němečtí hosté a hlavní čeští partneři, v pořadí podle konání akcí):

- **Markus Pieper**, poslanec Evropského parlamentu a člen Výboru pro regionální rozvoj, a Jiří Horáček, ředitel Odboru přeshraniční spolupráce Ministerstva místního rozvoje ČR, k tématu „Euroregiony: stagnující experiment nebo nevyužitý potenciál?“ Akci uvedl Helmut Elfenkämper, velvyslanec Německa v České republice.
- **Werner D'Inka**, spoluvydavatel Frankfurter Allgemeine Zeitung, a Petr Šimůnek, šéfredaktor Hospodářských novin, k tématu „Mediální scéna po obou stranách hranice: rozdíl v kvalitě?“
- **Markus Meckel**, poslanec Spolkového sněmu, člen Zahraničního výboru a bývalý ministr zahraničí NDR, a Lubomír Zaorálek, předseda Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, k tématu „Česká republika a Německo v EU: shodné či rozdílné zájmy?“
- **Edelgard Bulmahn**, poslankyně Spolkového sněmu a předsedkyně Výboru pro hospodářství a technologii, a Martin Tlapa, náměstek ministra průmyslu a obchodu, k tématu „Česká republika a Německo: společné problémy hospodářství?“
- **Steffen Angenendt**, výzkumný pracovník Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), a Tomáš Haišman, ředitel Odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR, k tématu „Migrace – německá a česká zkušenost a výzvy pro budoucnost“
- **Annette Zimmer**, profesorka Vestfálské univerzity v Münsteru, a Jiří Pehe, rektor New York University in Prague, k tématu „Občanská společnost v praxi: stát versus občan?“

Projekt koncipovala Asociace pro mezinárodní otázky v roce 2005 a jeho realizace probíhala do konce roku 2006. V následujícím roce byly zpracovány výsledky včetně předkládané brožury. Na přípravě projektu, vedení, organizaci jednotlivých událostí a zpracování výsledků měli na starosti následující spolupracovníci AMO:

Jan Šnidauf

Alena Falathová

Antonín Berdych, Věra Honusková, Romana Lantorová, Jan Prášil, Gita Vašíčková

EUROREGIONY: STAGNUJÍCÍ EXPERIMENT NEBO NEVYUŽITÝ POTENCIÁL?

MARKUS PIEPER
JIŘÍ HORÁČEK

Jak napovídá název, jednalo se během první akce z cyklu Česko-německých sousedských rozhovorů o problematiku evropských přeshraničních regionů neboli Euroregionů. Ty umožňují intenzivní spolupráci obcí a místních či oblastních samospráv napříč hranicemi tam, kde je to výhodné v zájmu společného rozvoje a kde by státní hranice za normálních okolností byla takovému rozvoji na překážku. Česká republika má v současnosti třináct registrovaných euroregionů, z toho čtyři sdílí s Německem a Polskem, jeden s Rakouskem a Slovenskem a zbylé tři vždy s více sousedy. Tyto přeshraniční oblasti jsou modelovány po vzoru prvního euroregionu pojmenovaného Euregio, který vznikl již v roce 1958 na německo-nizozemské hranici. Míra jejich aktivity i náplň činnosti se značně liší případ od případu podle zájmu a možností zúčastněných lokalit. Ve všech případech však mají euroregiony k dispozici státní i evropskou finanční podporu.

Toto téma, na první pohled nepřilíš kontroverzní, v sobě skrývá celou řadu problémů z oblasti ekonomie a administrativy, avšak i práva a politiky jak na místní, tak na celostátní úrovni. Euroregiony vytvořené podél hranic České republiky navíc vznikly relativně nedávno, takže zprostředkovaná zkušenost s jejich fungováním z míst, kde existují již po desítky let, může mít pro českou stranu značnou cenu.

Z těchto důvodů pozvala Asociace pro mezinárodní otázky jako svého prvního hosta v rámci Česko-německých sousedských rozhovorů Dr. Markuse Piepera, poslance Evropského parlamentu za frakci Evropské lidové strany – Evropských demokratů (resp. za německou Křesťansko-demokratickou unii, CDU) a člena parlamentního Výboru pro regionální rozvoj. Host se v souladu s koncepcí sousedských rozhovorů zúčastnil dvou separátních setkání: jednak veřejné, simultánně tlumočené přednášky s diskusí, jednak debaty v užším kruhu kolegů a odborníků z České republiky. Obě události se uskutečnily ve dnech 21.-22. dubna 2006. Partnerem německého hosta při veřejné přednášce byl RNDr. Jiří Horáček, ředitel Odboru přeshraniční spolupráce na Ministerstvu místního rozvoje ČR. Ten se zúčastnil i neveřejné odborné debaty spolu s představiteli samotných euroregionů, a se zástupci médií a akademických, vládních i nevládních organizací působících v daném oboru. Veřejnou část programu uvedl na zahájení celého cyklu Česko-německých rozhovorů J.E. Helmut Eلفenkämper, velvyslanec Německa v České republice, a zúčastnil se rovněž následné diskuse.

Ve svém veřejném projevu poukázal Markus Pieper na postavení euroregionů v systému Evropské unie. Tě pomáhají naplňovat její základní úlohu garanta míru a ekonomické prosperity, která je především důsledkem jednotného evropského trhu neomezeného hranicemi uvnitř Evropy. Právě euroregiony naplňují tento princip v místním měřítku a přitom pomáhají odstraňovat historicky vzniklé diskrepance a nerovnosti mezi oběma stranami hranice. Mohou k těmto účelům čerpat peníze ze strukturálních fondů EU a především z fondu INTERREG. Jeho způsob přidělování prostředků nedávno doznal změny, která výrazně usnadňuje financování projektů většího rozsahu – nyní může být přímo z fondu financováno vyšší procento projektových nákladů.

Spolupráce v rámci euroregionů podle Piepera postupem času získává nové kvality a jejich agenda se rozšiřuje i do sociální oblasti, například díky přeshraničním pečovatelským službám. Kvalitativní a kvantitativní nárůst agendy s sebou však také nese potřebu zvyšování kvalifikace místních zaměstnanců. V česko-německém

prostoru je zatím možné v některých případech pozorovat nedostatečnost kompetencí svěřených euroregionům, ovšem zároveň také nedostatečnou připravenost z jejich vlastní strany. Přesto nelze česko-německé euroregiony označit za stagnující experiment, jelikož podle Piepera uspokojivě plní svoji funkci.

Jiří Horáček upozornil na čtyřicetiletý rozdíl v existenci euroregionů na česko-německé hranici a například na hranici německo-nizozemské, kde byl kdysi založen první takový region, Euregio. Přitom ocenil rychlý vývoj českých euroregionů jak v oblasti financování, kde se podařilo zvýšit příspěvky obcí a lokálních subjektů, tak i co do agendy postupně rostoucí v souladu s místními potřebami. Připomněl, že důležitou součástí práce euroregionů je vytváření příležitostí k mezilidským kontaktům, což se jim v rostoucí míře daří naplňovat. Horáček dále zdůraznil výhody, které euroregiony svým obyvatelům přinášejí. To platí pro všech třináct oblastí podél české hranice a pro dnes již stovky projektů, které se v jejich rámci realizují. Financování je přitom zajištěno i na další sedmileté rozpočtové období EU do roku 2013. Také podle Horáčkova názoru plní euroregiony svoji úlohu do značné míry úspěšně.

V diskusi byla věnována pozornost programu INTERREG a zejména míře byrokratické zátěže pro ty, kdo žádají o jeho podporu. Diskutující se shodli na tom, že aktuální reformy pravidel, zejména průběžný způsob přidělování prostředků, mohou tento proces ulehčit. Na přetřes dále přišly aktuální problémy česko-německého pohraničního prostoru, například praxe některých německých firem převážet odpad do České republiky. Při zodpovídání takových otázek hrál aktivní roli přítomný německý velvyslanec Elfenkämper.

Neveřejná debata v užším kruhu odborníků se soustředila na některé konkrétní otázky. Podle názoru některých účastníků nedisponují česko-německé euroregiony dostatkem vlastní odpovědnosti a stát k nim přistupuje jen s nízkou mírou subsidiarity. Přitom však pohraniční oblasti mají k dispozici částku půl miliardy euro, poskytovanou rovným dílem ze strany EU a národních rozpočtů. Byla také naznačena možnost bilaterální česko-německé dohody o přenosu některých kompetencí na úroveň euroregionů, například v oblastech zásobování a likvidace odpadu. Jiní diskutující v tomto kontextu poukázali na značný nepoměr finančních prostředků, jimiž euroregiony při srovnání obou stran hranice disponují. Německé oblasti mají tak díky vyšší finanční podpoře zásadní výhodu, která se citelně projevuje v kvantitě lokálně uskutečňovaných projektů.

V diskusi se objevil návrh na podpoření práce euroregionů budováním akademických kompetenčních center a obdobných institucí. Vzbudil však značný nesouhlas některých diskutujících, jelikož veškerá iniciativa by podle nich měla vycházet zevnitř samotných regionů a nebyť jim implantována zvenčí. Naopak celkové uznání si vysloužily projekty přímo organizované euroregiony, mimo jiné v oblasti kultury, kde zejména v česko-bavorském pohraničí došlo k pozoruhodnému rozvoji. Všichni účastníci debaty měli pozitivní názor na fungování euroregionů sdílených mezi Českou republikou a jejími sousedy a vyjadřovali optimismus ohledně jejich dalšího rozvoje.

Zacílení této první části Česko-německých sousedských rozhovorů na problematiku euroregionů bylo přínosné díky faktu, že tuto diskusi (vedenou obvykle jen na lokální úrovni v pohraničních oblastech) se podařilo přenést do hlavního města, zprostředkovat setkání důležitých osobností a poskytnout celkovou perspektivu v česko-německém pohledu. Diskuse s veřejností potvrdila svůj význam vzhledem k řadě aktuálních otázek, které hosté zodpovídali. Sousedské rozhovory tak odstartovaly vysloveně „sousedským“ tématem, aby se v pozdějších etapách mohly přenést k obecnějším problémům klíčového významu pro oba státy jako celek.

MEDIÁLNÍ SCÉNA PO OBOU STRANÁCH HRANICE: ROZDÍL V KVALITĚ?

WERNER D'INKA
PETR ŠIMŮNEK

Prager Presse, Prager Tagblatt nebo Brüner Morgenpost představují jen zlomek titulů, které do první poloviny minulého století propojovaly německou a českou žurnalistiku. Přestože se české a německé cesty posléze rozešly, můžeme po pádu železné opony sledovat návrat německých investorů do českých tištěných médií. Pro tuto blízkost je příhodné porovnávat dnešní stav médií v České republice a Německu právě na příkladu tištěných médií. Zatímco v Německu se svoboda slova rozvíjí již přes padesát let, ta česká je zatím v počátcích. Otázkou zůstává, jak se česká mediální sféra s tímto handicapem vyrovná. Ve srovnání německých a českých novin je na první pohled zřejmé, že v Česku chybí typ novin zcela běžný v západní Evropě, jako je Frankfurter Allgemeine Zeitung nebo The Times. Existují zde zásadní rozdíly v kvalitě?

Abychom našli odpovědi nejen na tuto otázku, ale získali přehled i o stavu tištěných médií v České republice a Německu, konala se 4. června 2007 jednak veřejná, jednak expertní diskuse u kulatého stolu na téma „Mediální sféra po obou stranách hranice: Rozdíl v kvalitě?“. Pozvání do diskuse přijaly přední žurnalistické osobnosti z obou zemí. Německo v diskusi reprezentoval vydavatel Frankfurter Allgemeine Zeitung Werner D’Inka a za českou stranu vystoupil šéfredaktor Hospodářských novin Petr Šimůnek. Werner D’Inka je jedním z předních německých žurnalistů. Svoji kariéru začal v televizním vysílání TELE FAZ, poté přešel do vedení redakce tištěného vydání Franfurter Allgemeine Zeitung, které od roku 1991 s několika kolegy vede. Dále se věnuje i akademické sféře, je místoředitelem nezávislého rusko-německého institutu publicistiky v Rostově na Donu. Petr Šimůnek je v současné době šéfredaktorem Hospodářských novin a mimo jiné moderuje nedělní diskusní pořad televize Prima Nedělní partie. Na počátku své kariéry pracoval jako zahraniční reportér rakouské tiskové agentury APA v Praze, později působil na pozici zástupce šéfredaktora v deníku Mladá fronta DNES.

Český a německý mediální trh je do značné míry velmi odlišný, nejen svojí velikostí s ohledem na teritoriální a demografické prvky, ale i svojí strukturou, která vychází z rozdílného historického vývoje.

Německá sféra tištěných médií má mnohá specifika a tím nejzřejmějším je její rozptýlenost. Z 359 vycházejících deníků vychází pouze pět celostátně, zatímco ostatní jsou vázány na regionální a lokální oblasti. Tradičně jsou noviny vlastněny převážně rodinami ze střední třídy. V poslední době doznává tato tradiční struktura výrazných změn. Přichází nový typ zahraničních investorů, kteří kupují německé noviny za účelem co možná nejvyššího zhodnocení svých investic a počítají s jejich budoucím prodejem, jako tomu bylo například při nedávném převzetí Berliner Zeitung britským investorem Davidem Montgomery. Noviny podléhají stejným tržním mechanismům jako jiné produkty, nicméně jejich specifikem je jejich nenahraditelná role při konstituování politického a společenského života. Majetkově sjednocovací procesy by mohly ohrozit svobodu slova a názorovou pluralitu, a proto podle Wernera D’Inky musí pro oblast médií existovat kontrolní mechanismy. Ten v případě Německa představuje Spolkový úřad pro kartely, který kontroluje rovnou soutěž na trhu a brání vzniku kartelů. V České republice se tímto problémem zabývá Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, nicméně jednotlivé případy nebývají tak široce medializovány, jako se tomu děje v německých médiích.

Největším problémem, kterému musela německá média v posledních letech čelit, byla ekonomická krize let 2000-3, která byla provázena snížením počtu abonentů a odlivem inzerce převážně do oblasti internetu. Novinové společnosti reagovaly na krizi propouštěním, zmenšením redakcí a snížením počtu výtisků. Následkem krize rozšířily tyto společnosti oblasti svého podnikání o další produkty typu knih, lexikonů, CD nebo DVD. Na rozdíl od německých médií ta česká zatím žádné podobné existenční krizi čelit nemusela. Naopak české noviny zahraniční investory lákají a obavy, jaké vyvolalo v Německu převzetí Berliner Zeitung, se v české mediální sféře zatím výrazněji neprojevuji. Obzvláště s německými zahraničními vlastníky mají čeští novináři dobré zkušenosti, protože na rozdíl od českých vlastníků nejsou zainteresováni v jiných oblastech jako například v průmyslu a nemají tak tendence zasahovat do dění a výběru témat v redakci novin.

Existuje tedy rozdíl mezi kvalitou českých a německých médií? Pro pojem kvality v médiích neexistuje jednoznačná definice, nicméně jak český Etický kodex Syndikátu novinářů, tak „Kodex des deutschen Presserats“ určují základní pravidla pro novinářskou práci, která jsou velmi podobná. Oba široce definují kvalitu od relevance, nutnosti ověřování faktů a nezávislosti novináře až po ochranu informačních zdrojů. Na rozdíl od Německa neexistuje v Čechách opravdu kvalitní novinový titul typu Frankfurter Allegemeine Zeitung. Nicméně důvody jsou čistě ekonomické v důsledku malého českého novinového trhu, kde by obdobný titul nemohl být finančně výnosný. Dalším faktorem je zájem čtenářů o noviny, který se jak v Německu, tak v České republice snižuje. S postupující komercializací žurnalistiky jsou novináři v obou zemích nuceni brát větší ohled na průzkumy zájmu čtenářů a těm přizpůsobovat svoji nabídku, což může do značné míry vést ke snížení kvality obsahu daného titulu.

Rozdíl mezi kvalitou německých a českých novin je tedy rozdílem ne v chápání kvality, ale v odlišných ekonomických a historicky podmíněných faktorech obou zemí. Novináři v České republice museli dohnat čtyřicetiletou mezeru ve vývoji a současně byli konfrontováni se změnami ve společnosti a nástupem internetu. Zároveň zde dodnes chybí opravdu kvalitní vysokoškolské vzdělání, které by novináře dostatečně připravilo na následnou praxi. České redakce jsou nuceny si novináře samy pro praxi připravovat, místo aby mohly přijímat kvalitně připravené profesionály. Stává se, že absolventi žurnalistiky mají problém napsat dobrý článek. Naopak studenti žurnalistiky, kteří mají zkušenosti ze zahraničních univerzit či stáží v zahraničních denících, takové problémy nemívají a bývají mno-

hem lépe připraveni pro praxi než studenti studující pouze v Čechách. V Hospodářských novinách mají uchazeči o práci se zahraniční zkušeností jasnou přednost před českými studenty. Nicméně ačkoli se novináři rychle učí, stále zde neexistují jedinečné žurnalistické osobnosti, což se odráží i na kvalitě novin.

Dalším velkým rozdílem ovlivňujícím kvalitu je věk novinářů ve vrcholových pozicích. Není výjimkou, aby šéfredaktorem celonárodního deníku byl třicetiletý novinář. I průměrný věk ve většině redakcí je kolem třiceti. Zároveň vykazuje český pracovní trh pro novináře široké možnosti uplatnění vycházející ze zvyšujícího se počtu titulů a nedostatku starších novinářů. Naopak v Německu jsou nejen pozice šéfredaktorů, ale i hlavních reportérů a komentátorů obsazovány staršími novináři s dlouhodobou praxí. Je obvyklé, že začínající novinář v redakci novin projde první rok až dvěma různými sekcemi, aby získal více zkušeností a mohl se lépe uplatnit. Toto není v českých redakcích zvykem. Přes mnohé rozdíly ve své struktuře a odlišný historický vývoj však dnes čelí české i německé noviny podobným problémům – poklesu čtenářů a nástupu internetu. V oblasti kvalitního tisku tak dochází k posunutí funkce novin k médiu, které by se mělo více zaměřit na hlubší analýzy a komentování aktuálních událostí než na pouhé informování o nich. Ani jeden z hlavních hostů diskuse se přitom neobával, že by internet vedl k zániku novin, a oba poukazovali na fakt, že dříve ani rádio nebo televize přes obavy mnohých noviny nezničily.

ČESKÁ REPUBLIKA A NĚMECKO V EU: SHODNÉ ČI ROZDÍLNÉ ZÁJMY?

MARKUS MECKEL
LUBOMÍR ZAORÁLEK

Česko-německý vztah v politické rovině se stále ještě nestal běžným vztahem dvou sousedních evropských demokratických zemí. Ačkoli od druhé světové války i od událostí bezprostředně po ní již uplynulo více než šest desítek let, česko-německý vztah dosud neztratil politickou citlivost. Důvodem je existence skupin obyvatelstva na obou stranách, které s minulostí spojují dění v současnosti. Přirozeně pak nalézají podporu u některých politiků, kteří zcela v logice zápasu o voličskou přízeň spatřují v reprezentaci těchto skupin svoji politickou příležitost.

Je dobrým znamením, že od pádu východoněmeckého a českého socialistického režimu, a od vzniku nového vztahu mezi demokratickým Československem a znovusjednoceným Německem, tyto oportunistické a do minulosti obrácené tendence nikdy nezískaly většinu ani na jedné straně. Vzájemná vstřícnost hlav obou států i jejich federálních vlád působila ve prospěch dobrého česko-německého klimatu a proti pokusům přenášet staré negativní emoce do současnosti. Svého druhu vrcholem tohoto vývoje se stala Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji z roku 1997.

Vztah mezi Českou republikou a Německem se navíc rozšířil o další zásadní dimenzi roku 2004 s českým vstupem do Evropské unie. Setkávání představitelů obou zemí při nespočetném množství příležitostí na různých úrovních v orgánech EU ukázalo, že praktickým kontaktům a spolupráci s Německem nestojí minulost v cestě. Naopak se zdá, že celoevropská optika tradiční dvojstranný česko-německý vztah podstatně mění a staví jej do jiných poloh – „stará“ členská země a „nová“ země nebo „velká“ země a „středně velká“ atd. O všem česko-německém tak již lze jen stěží hovořit bez odkazů na společné členství v Evropské unii.

Platí, že nejlepším postupem ke konečnému usmíření není vytěsnění tématu z politické debaty nebo jeho tabuizace, ale právě naopak: jeho přítomnost a uznání jeho významu pro dějiny i budoucnost obou zemí. Tak jako vždy a všude, otevřená a upřímná debata bere vítr z plachet radikálům a křiklounům. S tímto uvědoměním pozvala Asociace pro mezinárodní otázky do Prahy jednoho z nejznámějších německých politiků Markuse Meckela, současného poslance Spolkového sněmu (Bundestagu) za SPD a člena jeho Zahraničního výboru. Markus Meckel, původem evangelický farář činný v protikomunistické opozici, se za pohnutých událostí kolem sjednocování Německa stal na několik měsíců v roce 1990 ministrem zahraničí bývalé NDR. Zároveň hrál významnou úlohu v tehdejších vztazích německých republik s jejich východními sousedy, zejména Polskem a Československem. Od té doby je poslancem a rovněž zastupujícím mluvčím své strany (německé sociální demokracie) pro zahraniční politiku.

V Praze se host zúčastnil série akcí, a to jako řečník mezinárodní konference na téma „Demokratizace ve vnějších politikách EU“, ale především jako protagonista v pořadí třetí události z cyklu Česko-německých sousedských rozhovorů. V tomto rámci absolvoval dvě setkání. Prvním z nich byla diskuse dopoledne 21. září v úzkém kruhu na půdě Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, kde se

Markus Meckel setkal s českými kolegy a experty z relevantních českých institucí. Další a patrně nejdůležitější událostí byla téhož dne odpoledne veřejná diskuse, již se německý host zúčastnil jako hlavní řečník po boku českého partnera. Tím se pro tuto příležitost stal Lubomír Zaorálek, předseda Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR a člen partnerské ČSSD. Simultánní tlumočení usnadnilo českému publiku poslech úvodních prezentací obou řečníků i následnou diskusi s desítkami přítomných účastníků. Mezi nimi byl i Karel Schwarzenberg, pozdější ministr zahraničních věcí České republiky.

Markus Meckel ve svém projevu silně akcentoval evropskou dimenzi česko-německých vztahů, která podle něj poskytuje novou optiku vnímání problematiky i příslib jejího řešení do budoucna. Tento efekt vyzdvihl jako jeden z nejdůležitějších výsledků procesu rozšiřování Evropské unie, a to i v širší perspektivě ve vztahu k dalším zemím střední a východní Evropy. Poskytl pohled na EU jako na bezprecedentní mírotvorný základ, který za dobu svého trvání prokázal svoji schopnost zamezit jak otevřeným ozbrojeným konfliktům, tak i latentním národnostním a jiným antagonismům. Vedle toho je Evropa zárukou svobody a prosperity, a tak i celkově příkladem pokojného a vzájemně výhodného soužití národů. V případě České republiky přitom podle něj nešlo o neuvážené rozšíření, které by proběhlo z politických důvodů a nesplňovalo by stanovená kritéria pro přístup nových členských zemí, čemuž je zapotřebí zabránit, nýbrž o konečné ocenění dlouhého úsilí České republiky o přístup.

Samotný česko-německý kontext přitom podle Meckela vybízí k zamyšlení nad pojmem vyhnání; to bylo politováníhodnou součástí tehdejšího tragického dění a nelze se na něj odvolávat v souvislosti se současností a jakýmkoli současnými nároky. Společná česko-německá komise historiků ostatně už dospěla k široké shodě nad celou škálou otázek minulosti a obě země mají možnost se bez pokračující zátěže věnovat záležitostem budoucnosti. Pojem vyhnání v množném čísle (Vertreibungen) si však podle Meckelova názoru zaslouží pozornosti v obecnější rovině i v současnosti, jelikož na mnoha místech světa stále znovu k případům vyhnání dochází. Evropská politika se tak i vzhledem ke zkušenostem ze své vlastní minulosti musí zasadit, aby se takové věci nestávaly. Markus Meckel závěrem zmínil důležitost úsilí o podporu demokracie, zejména v zemích sousedících s Evropskou unií. Bývalé země východního bloku včetně České republiky (i jeho rodného východního Německa) podle něj mohou k tomuto úsilí významně přispět díky dosud nedávným zkušenostem s přechodem od totality k demokratickému zřízení.

Lubomír Zaorálek nabídl mírně odlišný pohled na problematiku česko-německých vztahů a předložil perspektivu národních zájmů obou států. Český národní zájem je podle něj legitimně používaným pojmem, a to především v kontextu současné Evropské unie, kde malé a střední země včetně České republiky musí být schopny své zájmy jasně formulovat. Předseda Poslanecké sněmovny se s německým kolegou plně shodl na tom, že společná minulost Německa a České republiky musí být předmětem diskuse, aby neupadla zcela v zapomnění. Samotná diskuse však podle Zaorálka není všelékem, zejména pokud se může vymknout určité kontrole a neúměrně se radikalizovat. Právě to se v souvislosti s některými problémy česko-německé minulosti stalo a výsledkem byly nepříjemné a potenciálně nebezpečné situace.

Avšak i Lubomír Zaorálek jednoznačně spatřuje příslib překonání minulých konfliktů v evropské integraci, která je plně v souladu s českým národním zájmem. V tomto kontextu se předseda Parlamentu s ostrou kritikou zmínil o postojích současné české vlády, které jsou na hraně totálního odmítání hlubší integrace, včetně prohlubování společné zahraniční či sociální politiky. Zaorálek dále hovořil o Česko-německé deklaraci, v níž podle něj bylo řečeno vše podstatné, co obě země chtěly sdělit k některým bolestivým věcem z minulosti, konkrétním historickým událostem a ve vztahu ke konkrétním skupinám obyvatelstva. Deklarace je tak vynikajícím dokumentem, který umožňuje rozvoj přátelských vztahů, samozřejmě s ohledem na konkrétní zájmy obou zemí.

Celkově byl ze slov obou politiků znát jasný optimismus ohledně budoucího pozitivního vývoje česko-německých vztahů a společné budoucnosti v Evropské unii. V tomto duchu se nesly také odpovědi na řadu otázek z publika. Důkazem vzájemného porozumění obou řečníků – i přes dílčí rozdíly v jejich rétorice – bylo jejich rozhodnutí zavřít setkání neformálním posezením u šálku kávy a rozhovorem mezi čtyřma očima. Deklarovaný cíl Česko-německých sousedských rozhovorů, tj. vytvořit příležitost a aktivně dopomoci k česko-německému sblížení, které by jinak bylo jen obtížně možné, se tím naplnil.

ČESKÁ REPUBLIKA A NĚMECKO: SPOLEČNÉ PROBLÉMY HOSPODÁŘSTVÍ?

EDELGARD BULMAHN
MARTIN TLAPA

Česká republika a Německo jsou sousední země dotčené problematickou historií, dnes nicméně spojené ekonomickými a politickými okolnostmi. V řadě ohledů byly obě země v nedávné době vystaveny podobným problémům – například nejasné situaci po volbách, kdy výsledky voleb nedaly žádné straně dostatečný mandát k sestavení silné vlády, schopné prosadit důležité změny. Na druhé straně stála silná potřeba těchto změn, aby bylo možno udržet ekonomický růst a plnit cíle Lisabonské strategie pro zaměstnanost a růst stejně jako další cíle společně stanovené v Evropské unii.

V ekonomické oblasti jsou vzájemné vazby České republiky a Německa více než zřejmé – Německo je nejdůležitějším obchodním partnerem České republiky se zhruba třetinovým podílem na obratu českého zahraničního obchodu – podíl Německa na českém vývozu byl v 1. pololetí 2006 32,5% a na dovozu 29,5%. V roce 2004 překročil obrat vzájemného zahraničního obchodu poprvé jeden bilion korun a pozitivní vývoj s růstovou tendencí pokračuje i nadále. Také naopak Česká republika se trvale zařadila mezi přední obchodní partnery Německa. V německém obchodě zaujímá 12. příčku, a to jak v dovozu, tak vývozu. Česká republika tak v exportu do Německa předstihla velké ekonomiky jako Japonsko či Rusko a v importu je nejen před Polskem a Maďarskem, ale např. i Irskem a Norskem. Nejen české firmy hledají příležitosti na německém trhu, ale Česká republika je atraktivní oblastí také pro německé firmy – aktuální odhad počtu německých společností působících v ČR je zhruba dva tisíce. Největší objem německých investic v České republice směřuje do automobilového průmyslu, obchodu a obchodních služeb či peněžnictví. Největší německou přímou investicí po roce 1990 je investice koncernu Volkswagen do Škody Mladá Boleslav, která se řadí mezi tři největší přímé investice v České republice vůbec.

V rámci projektu Česko-německých sousedských rozhovorů se 17. října 2006 konaly jednak veřejná, jednak uzavřená expertní diskuse u kulatého stolu, při které zástupci obou stran diskutovali na téma společných hospodářských problémů České republiky a Německa. Hlavní oblast diskuse představovaly aktuální potíže obou ekonomik a jejich společné prvky, potřeba reformy pracovního trhu, daňového systému a veřejných financí, Lisabonská strategie a její plnění a vzájemné vztahy České republiky a Německa a jejich další rozvoj.

Německo v diskusi reprezentovala Edelgard Bulmahn, předsedkyně Výboru pro hospodářství a technologie německého Spolkového sněmu (Bundestagu). V letech 1995 a 1996 působila jako předsedkyně Výboru pro vzdělání, vědu, výzkum a technologie. V dalších třech letech potom pracovala jako mluvčí pro vzdělání a výzkum klubu německé sociální demokracie (SPD) v Bundestagu. V roce 1998 se stala spolkovou ministryní pro vzdělání a výzkum a v této funkci působila až do listopadu roku 2005. Poté převzala funkci předsedkyně Výboru pro hospodářství a technologie. Českým zástupcem byl Martin Tlapa, náměstek ministra průmyslu a obchodu. V letech 1992 až 1996 byl vedoucím obchodně ekonomického úseku zastupitelského úřadu České republiky v Kanadě, poté působil do roku 2004 jako generální ředitel agentury CzechTrade. Od června

2004 je náměstkem ministra průmyslu a obchodu, řídí sekci obchodní politiky a evropské integrace, sekci strukturálních fondů a vnitřního trhu EU a sekci obchodně ekonomických vztahů a služeb.

Vztahy České republiky a Německa lze označit za bezproblémové a i díky setkáním, jakým byla tato veřejná diskuse, se podle řečníků daří oběma zemím překonat citlivé aspekty vzájemných vztahů. Obě osobnosti se soustředily na následující problematiku. Přínosem ve vzájemných vztazích je perspektivní rozvoj České republiky, členství České republiky v EU a vize společné, nejen ekonomické budoucnosti. Jako příklad fungující spolupráce obou zemí lze uvést jejich koordinaci při nedávném hlasování proti zvýšení spotřební daně na pivo. Hospodářské problémy České republiky a Německa se příliš neliší a jsou tvořeny zejména potřebou vyrovnat se s celosvětovou konkurencí – nelze vyhrát jen orientací na nízké mzdy, ale je třeba investovat do výzkumu, vědy a infrastruktury.

Jednou z důležitých oblastí se zásadním dopadem na hospodářství je bezesporu daňová politika země. V minulých letech došlo v Německu ke snížení daně z příjmu právnických osob. Hlavní úmyslem bylo rozšíření vyměřovacího základu, na jehož základě pak bylo možné snížit sazbu daně. Důležitou otázkou bude pro Německo také převzetí podniků a zavedení dědické daně. Česká republika potřebuje daňovou reformu uskutečnit co nejdříve a proto je nezbytná silná politická reprezentace, která bude schopna změny prosadit. Jednou z nejdůležitějších oblastí v rámci daňové politiky bude snížení nepřímých nákladů práce.

V oblasti sociálního zabezpečení lze zmínit německou penzijní reformu, která byla provedena v roce 2001, jejímž cílem bylo samostatné spoření občanů na dobu stáří. Reforma si vyžádala přechodnou krizi, systém se ale podařilo stabilizovat. Reformu zdravotnictví lze označit za potřebnou nejen v České republice, ale také v Německu, kde je hlavním cílem sjednocení výše příspěvků oproti dnešnímu stavu, kdy výše závisí na ekonomické prosperitě konkrétní oblasti. Jak v oblasti zdravotnictví, tak sociálního zabezpečení by pro budoucí reformy bylo přínosné, pokud by se Česká republika inspirovala kroky provedenými v sousedních zemích, tedy i v Německu, a mohla se tak vyhnout některým problémům, se kterými se tyto země po dokončení reforem potýkaly.

Lisabonská strategie, se kterou souhlasila jak Česká republika, tak Německo, se dnes ukazuje být příliš ambiciózní především v některých svých záměrech:

vytvoření dynamického hospodářského prostoru, zvýšení výdajů na vědu a výzkum, posílení podílu obnovitelných zdrojů energie a vytvoření evropského výzkumného a inovačního prostoru. Cíle stanovené Lisabonskou strategií je třeba přizpůsobit realitě. Cílem Německa by měl být udržitelný růst při souběžné konsolidaci rozpočtů a mezi hlavní priority patří společnost založená na informacích (Informationsgesellschaft), konkurenceschopné uspořádání trhu, konsolidace veřejných rozpočtů a zvládnutí nových výzev pracovního trhu. Na první místo staví Německo potřebu vybudování společnosti založené na vědomostech a informacích, a to prostřednictvím investic do rozvoje, výzkumu a vývoje, a do jejich akčních programů (např. akční plán „High-tech“). Dále přichází s důrazem na podporu spolupráce mezi univerzitami, organizacemi a malými podniky, podporou nových technologických podniků v prvních letech existence, akčními programy v oblasti komunikačních technologií (např. Program D21, který v roce 2002 internetově propojil všechny školy), zvýšením počtu domácností připojených k internetu atd.

Česká republika považuje Lisabonskou strategii za přínosnou a ambiciózní, nicméně se jí nepodařilo dostatečně propagovat a vysvětlit domácím podnikům a podnikatelům tak, aby ji přijali za svou. Za základní cíl v rámci Lisabonské strategie lze pro Českou republiku považovat naplnění čtyř svobod vnitřního trhu EU. Dnes jsou v České republice naplněny jen dvě, zatímco pro volný pohyb služeb a pracovních sil musí být ještě odstraněny některé překážky. Také Česká republika vidí budoucnost ve vybudování společnosti založené na znalostech – ačkoli země nemá zásadní vlastní zdroje, je technologicky „vynalézavá“, což představuje konkurenční výhodu.

V současné době je Německo hlavním obchodním partnerem České republiky a v oblasti hospodářství tyto dvě země mnohé spojuje. Do budoucna je potřeba nepodcenit důležitost vzájemných vztahů a rozvíjet je. Důležitou roli budou hrát politické a diplomatické reprezentace jak v Praze, tak v Berlíně, které budou muset tento rozvoj spolupráce podporovat.

MIGRACE – NĚMECKÁ A ČESKÁ ZKUŠENOST A VÝZVY PRO BUDOUCNOST

STEFFEN ANGENENDT
TOMÁŠ HAIŠMAN

Migrace je stále důležitější otázkou současného světa. V druhé polovině 90. let 20. století se stala jedním z témat, která nabyla významu i v regionu sjednocující se Evropy. Jedním ze základů Evropských společenství (ES), resp. Evropské unie (EU) se stal volný pohyb osob. S volným pohybem osob, který byl zamýšlen zejména pro občany států EU, přišel i volný pohyb osob ze třetích států a objevily se některé obtížně řešitelné aspekty. K zamezení vznikajících problémů začaly evropské státy koordinovat v 90. letech 20. století některé postupy (pro oblast azylu a uprchlictví přijaly státy mnohé dokumenty, mezi jinými např. tzv. Londýnské dokumenty hovořící o bezpečných zemích a možnostech zrychleného řízení v případech posuzování azylů apod.). Ukazovalo se ale, že bude zapotřebí užší spolupráce. Státy Evropské unie proto přistoupily ke kroku, který má pro oblast migrace dalekosáhlé důsledky: Amsterodamskou smlouvou zařadily v roce 1997 oblast azylu a přistěhovalectví do tzv. prvního pilíře EU. V dané oblasti tak bylo přesunuto rozhodování z dosavadní mezivládní úrovně na úroveň nadnárodní do rukou orgánů ES.

Stejně tak byla přesunuta do prvního pilíře i část Schengenských dohod. Zároveň s úpravou oblasti azylu a přistěhovalectví začala být na pořadu dne i související problematika bezpečnosti; tento aspekt vyniká především v dlouhodobých plánech prezentovaných Evropskou radou, nejprve v programu z Tampere (1999), a ještě více v Haagském programu (2004). Ten je ovlivněn vývojem posledních let (např. teroristickými útoky) a tím zčásti předznamenává i vnímání migrace jako hrozby. Česká republika i Německo jsou členskými státy Evropské unie a obě implementují závazky dané Evropskou unií, resp. Evropskými společenstvími. Do obou zemí přicházejí cizinci a obě se potýkají s podobnými problémy, pro něž hledají řešení. Jisté je, že řada výchozích bodů je odlišná, nicméně sdílení zkušeností může napomoci zejména České republice v jejích dalších krocích, které bude muset v oblasti migrace přijmout.

Pozvání k návštěvě České republiky a ke sdílení poznatků v oblasti migrace přijal Dr. Steffen Angenendt, výzkumný pracovník Nadace věda a politika (Stiftung Wissenschaft und Politik, SWP), který je v rámci své práce zodpovědný za výzkum v oblasti demografie, migrace a bezpečnosti. Angenendt dříve pracoval jako vědecký pracovník Německé společnosti pro zahraniční politiku (Deutsche Gesellschaft für auswärtige Politik), jako vědecký pracovník v oboru politologie na Freie Universität v Berlíně, poradce UNICEF, UNHCR, Červeného kříže, IOM a dalších institucí. Působil také jako člen nezávislé komise německé spolkové vlády zabývající se imigrační reformou. Jeho dvoudenní návštěva byla zahájena veřejnou diskusí na téma „Demografické změny, migrace a bezpečnost“, která se uskutečnila 14. listopadu 2006 v prostorách Ekonomického institutu Akademie věd (CERGE-EI). Jako partnerský řečník přijal pozvání PhDr. Tomáš Haišman, ředitel Odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR. Tomáš Haišman řídí odbor, který se problematikou migrace zabývá z hlediska dlouhodobé koncepce, a v jeho gesci je též problematika žadatelů o azyl a azylantů, některé aspekty integrace atd.

Během dvoudenní návštěvy se hovořilo zejména o aspektech, které jsou popsány níže. Hlavními tématy se staly demografické změny, politické přesahy, aspekty bezpečnosti a možnosti národní a mezinárodní politiky. Pro téma demografie a migrace je zásadní skutečností vývoj porodnosti v Evropě ve srovnání s jinými zeměmi. V Evropě je nízká porodnost a do budoucna lze předpokládat, že obyvatelstvo Evropy se na celosvětové populaci bude podílet velmi malou měrou ve srovnání např. s Asií nebo Afrikou. Evropě tedy hrozí nedostatek obyvatelstva a zejména pracovní síly. Německo i Česká republika tento problém stárnutí oby-

vatelstva řeší. V České republice začala na konci 90. let diskuse o sociální reformě, penzijní reformě a struktuře demografického vývoje. Tehdy se ukázalo, že v roce 2030 bude v České republice chybět více než 420 000 osob v produktivním věku. Česká republika proto zahájila před několika lety program Aktivní imigrační politiky. Ten zatím není vyhodnocen, je ale jasné, že jeho prostřednictvím do České republiky nepřicestovalo dostatečné množství osob (pouze přes 500 osob plus přes 600 rodinných příslušníků od poloviny roku 2003 do roku 2006, zatímco za stejnou dobu získalo dlouhodobý či trvalý pobyt celkem přibližně 60 000 cizinců). Jako obecný přistěhovalecký program má Aktivní imigrační politika tedy omezené možnosti.

Dalšími důležitými aspekty, které ovlivňují migraci, jsou zejména omezení zdrojů potravy pro populaci (a možné hladomory s navazujícími nepokoji), limitované možnosti zásobování vodou, omezené zdroje energie, urbanizace (nová města a zejména vytváření slumů jako zdroj budoucích konfliktů), stárnutí obyvatelstva v rozvinutých zemích a problém HIV/AIDS (na geografickém příkladu Botswany bylo ukázáno, že některé generace onemocní více než z poloviny, v populaci tedy budou chybět téměř celé generace).

Z hlediska bezpečnosti jsou důležité aspekty vojenské síly a možnosti ochrany státu navenek a též ochrany obyvatelstva uvnitř (zejména z hlediska etnických konfliktů) i problém urbanizace jako bezpečnostního rizika. Aspekt bezpečnosti má i interní dimenzi, čili vliv jiného etnického prvku na bezpečnost státu. Důležitá je rozumná integrační politika státu, která bude reflektovat přirozený vývoj společnosti a zároveň předcházet vyhrocení konfliktů, jež při soužití více skupin obyvatelstva logicky vznikají. Je potřeba vždy také pamatovat na sekundární aspekty migrace, ať už výše zmíněnou integraci nebo např. boj s nelegální migrací.

V obou zemích je silně vnímán a akcentován aspekt bezpečnosti. V České republice je tento trend zřetelný v politických programech parlamentních stran i v opatřeních, která prolínají zákony upravujícími tuto problematiku. V Německu je situace podobná, nová vláda vedená pravíci více zdůrazňuje bezpečnostní aspekt. Narozdíl od České republiky je ale v Německu migrace vnímána více jako politické téma, zatímco v České republice se v současnosti debata na politické úrovni ve větší míře nevede a politické strany se k problematice migrace vyjadřují jen málo. Ve svých programech ji zmiňují parlamentní strany jen velmi okrajově, nejvíce se zdůrazňuje spojení migrace právě s problematikou bezpečnosti a nelegální

migrace. Koncepce politiky státu ve smyslu jasného vymezení priorit České republiky v otázce migrace a přistěhovalectví, resp. obecně požadavek na existenci migrační politiky na úrovni politické reprezentace zatím – až na zmíněný program Aktivní imigrační politiky – chybí.

Německo prošlo v důsledku odlišných politických zkušeností v minulých desetiletích odlišnou zkušeností i v oblasti migrace. Země má také v současné době vyšší procento obyvatelstva, které je tvořeno cizinci, resp. přistěhovalci či jejich potomky – 9% populace tvoří legálně pobývajícím cizinci, 10% pak obyvatel s migračním pozadím (naturalizovaní cizinci, naturalizovaní krajané a potomci cizinců – druhá a další generace). Podobné české údaje k dispozici nejsou, lze srovnávat jen podíl cizinců v celkové populaci, který je v současnosti 3%. Německo se také potýká s odlišnými problémy danými rozdílnými vstupními faktory (odlišná legislativa, jiné národnostní složení migrantů). Mnohé výzvy, které nyní leží před Českou republikou, však Německo dříve řešilo. Je tedy pravděpodobné, že řada situací z jeho minulé zkušenosti se objeví i v České republice, zejména s ohledem na prudký nárůst počtu dlouhodobě a trvale pobývajících cizinců (ačkoli je etnické složení příchozích odlišné od situace v Německu).

V současné době lze celosvětově hovořit o dvou stech miliónech migrujících osob (z celkového počtu světové populace je to cca 3%; z tohoto počtu je třeba dále vydělit 9,2 milionů uprchlíků). Počet migrantů rychle vzrůstá – od 82 miliónů v roce 1970 ke 200 miliónům v roce 2005, a to zejména v průmyslových zemích – proto je zapotřebí se k možnostem a problémům, které migrace přináší, zodpovědně postavit.

OBČANSKÁ SPOLEČNOST V PRAXI: STÁT VERSUS OBČAN?

ANNETTE ZIMMER
JIŘÍ PEHE

Již Alexis de Tocqueville na základě svých pozorování ve Spojených státech amerických uvádí, že fungující a aktivní občanská společnost je nezbytná pro stabilitu a funkčnost demokracie v moderním státě. Soudobé demokracie se potýkají s mnoha problémy a nejvýraznějším je značný pokles volební účasti v národních volbách i ve volbách do Evropského parlamentu. Nabízí se otázka, jak tento trend souvisí s občanskou společností a různými stupni její existence a konsolidace. Bezesporu velmi vhodné pro komparaci stavu občanské společnosti v Evropě je srovnání situace v Německu a České republice. Tedy v zemích, které se na jedné straně odlišují svojí geopolitickou velikostí a důležitostí, přitom jsou však významně propojeny díky společnému historickému vývoji. Jakou formu má občanská společnost v České republice a v Německu? Jaké podmínky vytváří stát pro občanský sektor a jaká je zpětná vazba občanského sektoru?

Abychom našli odpověď na tyto otázky, uskutečnila se 4. prosince 2006 série diskusí na téma „Občanská společnost v praxi: stát versus občan?“. Hlavními hosty diskusí se stali profesorka Institutu Politologie na Vestfálské Univerzitě v Münsteru Prof. Dr. Annette Zimmer a ředitel New York Univerzity v Praze Dr. Jiří Pehe. Annette Zimmer je přední německou odbornicí na téma občanské společnosti. V současné době zastupuje Německo v Evropském konsorciu pro politický výzkum a je členkou mnoha výzkumných organizací, např. Německého sdružení pro politickou vědu, Centra pro management v neziskovém sektoru či sdružení Aktivní občanství. Jiří Pehe je jedním z předních českých politologů, komentátorů a analytiků politického dění v médiích. Od roku 1988 do 1995 pracoval jako analytik a později jako ředitel středoevropských výzkumů v Radio Free Europe/Radio Liberty v německém Mnichově. Od září 1997 do května 1999 byl ředitelem Politického odboru Kanceláře prezidenta republiky Václava Havla. Dnes řídí New York University Prague a také přednáší na Karlově univerzitě v Praze.

Občanská společnost je nejen v odborných textech velmi často používaný pojem, jehož jednoznačná definice je velmi obtížná. V mnohých pojetích občanské společnosti lze nicméně sledovat jasnou osu dělící tuto společnost na politickou a nepolitickou, a následně oddělené zkoumání obou částí. Jiří Pehe definuje občanskou společnost jako „celkovou sumu občanské angažovanosti, která nezasahuje jenom občanská sdružení, iniciativy, skupiny, asociace, tedy institucionalizované aktivity, ale občanské aktivity vůbec.“

Občanská společnost se v Německu začala zcela nově formovat po druhé světové válce. Ještě z dob rakousko-uherské monarchie nicméně přetrvaly určité tendence, jako je blízkost občanské společnosti a státu. Negativním důsledkem této tradice je dodnes málo rozvinutý prostor pro kritiku státu. Občanský sektor je významným aktérem na trhu převážně v oblastech zdravotní a sociální péče, a ve školství. Nárůst lze sledovat i v oblasti ekologie, mezinárodních aktivit a nadační práce. Stále více lidí je ochotno převzít zodpovědnost a angažovat se, což je nejvíce patrné v rozvoji obcí a ve sféře sportu a kultury. Ve všech oblastech se ale stále nedostává odborníků se zkušenostmi s managementem organizací. Úzká vazba státu a občanského sektoru se promítá i do jeho financování. V Německu funguje kolem 800 nadací, ale jen malý počet soukromých dárců (například Robert-Bosch-Stiftung, Bertelsmann-Stiftung aj.). Nadace německých politických stran, které jsou v České republice významným donorem pro velký počet organizací a projektů v neziskovém sektoru, podporují v samotném Německu pouze

omezený rámec přesně daných projektů. Pohled zvenčí na německý občanský sektor může proto být dosti zkreslený a představy o bezproblémovém financování německých neziskových organizací neodpovídají realitě.

Aktuální výzvou pro německou občanskou společnost je vyrovnání jejích stavů ve východním a západním Německu. Problém východního Německa nespočívá pouze v malém počtu neziskových organizací na lokální úrovni (sportovní kluby atd.), ale také ve stále se zvětšujícím počtu osob tíhnoucích k extremistickým, převážně krajně pravicovým stranám. Naléhavě je tedy potřeba politických neziskových organizací, které by se touto problematikou zabývaly. S ohledem na vztah státu a občanské společnosti je nutné poznamenat, že státem vytvořený právní rámec neřeší možnosti existence zastřešujících organizací, které by sdružovaly již existující občanské spolky a sdružení. Toto je výrazným nedostatkem německého právního řádu a mělo by se stát jedním z podnětů k legislativní změně. Diskuse o občanské společnosti by dále měly překročit hranice právního rámce a zaměřit se na úroveň a funkci občanské společnosti v demokratickém zřízení. V současné době, kdy chybí jasné vymezení demokracie a nedostává se odpovědí na otázky po zodpovědnosti a legitimitě aktérů rozhodujících o mocenskopolitických a ekonomických záležitostech, má nastolení širokého diskursu o roli občanské společnosti v demokracii zásadní důležitost.

V České republice se jako v Německu i přes „mladost“ její demokracie vyvinuly rozmanité občanské organizace na všech úrovních. Demokratické vnímání zde však nedosahuje takového stupně jako v Německu, hůře zde fungují neinsti-tucionální mechanismy jako například úcta k právu. Obraz občanské společnosti i její podoba a role byly do značné míry ovlivněny spory Václava Havla a Václava Klause. Zatímco Klaus občanskou společnost zavrhuje jako instituci bez politické legitimacy a odpovědnosti, zastává Havel idealistickou představu o občanské společnosti „rousseauvského typu“. Přitom vychází z představ disentu o nepolitické politice. Klaus je velkým kritikem „NGOismu“, zatímco Havel vidí v občanské společnosti spojnicí mezi státem a jedincem. Kromě těchto polemik hraje důležitou roli fakt, že současné české politické strany nevznikly z občanského sektoru, jak tomu bylo na západě. Mezi občanem a politikou tak vzniká určitá propast. Tento trend se odráží i ve struktuře občanské společnosti, která je nejvíce rozvinutá v oblasti charity, naopak silně zaostává v prostředí veřejné politiky. Ze strany státu zde dosud nebyla jasná poptávka po skupinách tohoto charakteru.

Hlavním problémem občanského sektoru zůstává jeho financování. Doposud byly jeho aktivity z velké části financovány ze zahraničních zdrojů a panuje jednoznačný nedostatek domácích finančních zdrojů i soukromých donorů. Jedním ze zásadních problémů občanské společnosti v České republice je pasivita jejích členů, která má své kořeny v době normalizace. Fakt, že se s rozvojem občanského sektoru muselo začínat od začátku, se ukazuje jako největší překážka pro fungování demokracie v České republice. Je proto nezbytné, aby si nejen politické špičky uvědomily, že existence demokracie je podmíněna existencí a rozvojem občanského sektoru. Současný vývoj ukazuje, že především mladá generace přichází s vůlí se angažovat. Výzvy v souvislosti s posílením občanského sektoru v České republice jsou proto v rukou mladých generací a jejich schopnosti odstranit nechuť státu a občanské společnosti ke spolupráci a skoncovat s jejich vzájemným vnímáním jako soupeřů. Vstup do Evropské unie může být pro občanský sektor impulsem pro rozšíření a zvýšení dynamiky aktivit. Obnovení občanského sektoru by tak do značné míry mohlo probíhat v rámci jeho internacionalizace.

